

Omtyckt eller inte?

Är du omtyckt av lärare och kamrater mår du bättre, även senare i livet. Minst omtyckta är underklassens barn, som också mår sämre. Dags att prata om klasskillnader igen.

Kanske måste man komma från Bangladesh, som Masuma Novak, för att våga se och börja forska om vad klasskillnader gör med barnen i den svenska skolan. För att ta reda på hur det går till när det sociala arvet lever vidare. Vad det spelar för roll vilken inställning lärarna har till olika elever. Eller politikens betydelse för samhällsutvecklingen, bortom de vackra visionerna.

– Vi måste satsa mer resurser för att utjämna klasskillnader och ge extra stöd till barn som kommer från utsatta miljöer, säger Masuma Novak.

– Och börja tala om klasskillnader.

När Masuma kom till Sverige som utbytesstudent i slutet av 90-talet blev hon mycket imponerad över att det inte verkade finnas några klasskillnader mellan människor. Hon minns hur hon en dag fick se en av universitetets professorer sitta på samma buss som hon själv.

– Att se en professor åka buss var en stor sak! Det hade inte hänt i Bangladesh – där har en professor egen bil med chaufför. Men i Sverige upptäckte jag inga skillnader mellan studenter och professorer, varken i klädsel eller annat.

Just därför blev hon nyfiken på om det ändå fanns klasskillnader i Sverige.

– Jag är intresserad av ett livsperspektiv, hur det som händer i barndomen påverkar resten av livet och vilken roll klass och kön spelar.

I sin avhandling undersöker hon om det finns klasskillnader vad gäller hälsa bland svenska ungdomar och vad som kan vara tänkbara förklaringar. Den bygger på en epidemiologisk studie

som startade 1981 och utgår från enkäter med samtliga elever i nionde klass i Luleå, födda 1965. Ungdomarna fick svara på en massa frågor om sina liv hemma och i skolan, om relationen till föräldrar och syskon.

Deras klassföreståndare fick också bedöma om eleverna var omtyckta av lärare och kamrater eller inte. Enkäten följdes upp vid 18, 24 och 30 års ålder. Vid 16 år fanns inga stora klasskillnader vad gäller hälsa.

– I högstadiet mixas alla sorters elever i samma klass och klasskillnader spelar kanske ännu inte så stor roll.

Men när ungdomarna kommit upp i 30-årsåldern fanns stora klasskillnader. De med låg utbildning hade mer värk, fler rökte och fler var överviktiga än de högutbildade. Bland de lågutbildade kvinnorna var rökning och värk vanligt, medan många av de lågutbildade männen var överviktiga.

Det tydligaste sambandet – och det hon blev mest överraskad över – var att de elever som var mindre omtyckta, oftare kom från lägre samhällsklass. De eleverna gick mer sällan vidare till högre utbildning och hade sämre hälsa senare i livet.

– De som rökte, var överviktiga och hade värk vid 30 års ålder var de som var minst omtyckta av lärare och kamrater när de var 16 år. Att vara omtyckt i skolan eller inte har alltså en direkt påverkan på hälsan.

Masuma Novak menar att elever som inte upplever sig omtyckta tappar intresset för skolan och därför inte läser vidare. Det gör att de inte avancerar yrkesmässigt och låg utbildning hänger i sin tur ihop med sämre hälsa.

– Jag trodde inte resultatet stämde först, jag tänkte att här i Sverige har alla samma möjligheter. Det var förstås inte någon överraskning att lärare har favoritelever – så är det överallt – men att det skulle hänga ihop med klassbakgrund, det trodde jag inte! Alla borde behandlas lika.

Att elever med sämre utgångsläge blir mindre omtyckta kan hänga ihop med att de har svårare för sig i skolan. Det kan i sin tur bero på att deras föräldrar har svårt att hjälpa sitt barn med skolarbetet, på grund av dålig ekonomi, tidspress

eller egen bristande utbildning, menar hon. Föräldrarna kanske inte heller var så duktiga i skolan. Det innebär att det finns ett socialt arv som är svårt att bryta. Vissa barn får tidigt stämpel på sig att vara ett "lost case".

Ensamstående föräldrar har det särskilt svårt, hävdar Masuma Novak. Hon berättar om en bekant 16-årig pojke som kom hit från ett annat land när han var åtta år. Han är smart men har det svårt med språket – och har helt tappat lusten för skolan. Hans mamma hinner inte hjälpa honom, hon är ensamstående med tre barn och har två jobb för att försörja familjen.

– Han känner att lärarna inte gillar honom. När han räcker upp handen får han aldrig svara. Lärare borde förstå att vissa elever behöver mer hjälp.

Men det finns förstås elever som läser vidare, trots att de inte kommer från en studievän miljö. Masuma Novak visar att ungdomar från familjer med låg social status som lyckas skaffa sig en tvåårig gymnasieutbildning eller mer, löpte mycket lägre risk att få sämre hälsa senare i livet, än de som inte läste vidare.

Negativa faktorer i ungdomen visade sig också påverka kvinnor mer än män. Det verkar alltså som om män har lättare än kvinnor att kompensera för svårigheter tidigt i livet. Masuma Novak hävdar att det kan bero på att kvinnor har svårare att avancera och få högstatusjobb – även i Sverige som är ett av världens mest jämställda länder.

Masuma Novak växte upp i Bangladesh huvudstad Dhaka och utbildade sig till nutritionist. Under sin barndom trodde hon att fattiga människor var en annan sorts människor och att det inte var något konstigt. Så tänkte hon – ända tills hon under tonåren blev nära vän med en av tjänsteflickorna som bodde i hennes familj.

– En dag gjorde hon ett djupt intryck på mig när hon påpekade hur orättvist det var att vi två hade så olika framtidsutsikter.

Masuma Novak bestämde sig för att arbeta för att förbättra

villkoren för fattiga, speciellt för kvinnorna och engagerade sig så småningom inom BRAC, en av världens största icke-statliga biståndsorganisationer som når mer än 100 miljoner människor i arbetet mot fattigdom.

– I Bangladesh behöver man inte forska för att förstå varför det finns klasskillnader. Det är så uppenbart att det är fattigdomen som orsakar människors dåliga hälsa.

BRAC har ett samarbete med Umeå universitet och 1998 kom Masuma Novak till Umeå som utbytesstudent under tre månader. Så småningom fick hon ett erbjudande om att bli doktorand och i våras lade hon fram sin avhandling. Masuma Novak är något av en pionjär i sin släkt, hon är den första kvinnan som har disputerat. Bara för någon generation sedan, när hennes egen mamma var ung, fick inte flickor gå i skolan utan undervisades i bästa fall hemma.

Masuma Novak önskar att hennes forskning ska nå ut till dem det berör.

– Det brister i kommunikationen mellan forskare och människor på fältet. Vi gör studie efter studie och resultaten kommer i bästa fall ut till politikerna, men de måste nå fler.

Hon vill nå lärare och skolpersonal för att få dem att inse att de med medkänsla och empati kan göra stor skillnad för en elev med sämre förutsättningar. Där behövs mer utbildning av lärare, poängterar hon.

– Det sätt jag behandlar ett barn på har enormt stort inflytande över det barnets liv. Jag är fortfarande tacksam mot min barndoms lärare som uppmuntrade mig, jag var yngst i klassen och behövde stöd. Hon håller fortfarande kontakt med mig och hör efter hur det går. Det är så viktigt att känna att någon tror på dig!

Masuma Novak vill också nå politiker. Hon påpekar att samhället måste satsa mer resurser för att utjämna klasskillnader och ge extra stöd till barn som kommer från utsatta miljöer. Det finns officiella målsättningar om att utjämna skillnaderna – men uppenbarligen behöver man göra mer, konstaterar hon.

Masuma har intrycket av att det är tabu att prata om klass i Sverige idag, men tänker att hon som kommer från ett annat land lättare kan bryta den tystnaden.

– Vi har pratat om genus i 10–15 år, nu måste vi också börja prata om klass.

Text och bild: Helena Östlund

Läs vidare

Masuma Novaks avhandling heter [*Social inequity in health. Explanation from a life course and gender perspective*](#) och lades fram vid Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin, Umeå universitet.